

Epiktetoren *Enkhiridion*, bizitzarako eskuliburua

JAVIER AGUIRRE

EHUko Filosofia Saileko irakaslea

|

Alexandro Handiaren erregetzak Greziako historiaren garai berri bati ematen dio hasiera. Urte gutxitan, mazedoniar erregeak Mediterraneotik Indora eta Egiptotik Siriara zabalitzen den inperio zabal bat osatzen du, eta 323. urtean Mazedoniako erregea hiltzen denean, Greziak mundu ezagun osoan zehar harreman ekonomiko, politiko eta kulturalak areagotu ditu, eta mende askoz nagusia izan den *polis* sistema betirako desagertu dela esan daiteke. *Polis* sistemaren desagertpenarekin batera, bi fenomeno berri sortzen dira, alegia hiri-gune handien osatzea eta kosmopolitismoaren sentimendua, hurrengo mendeetan mundu-ikuskerara berria baldintzatuko duten fenomeno garrantzitsuak. Garai helenistikoaren amaiera 30. urtean kokatzen da, Augusto enperadoreak Kleopatraren ejertzitoak menperatu ondoren Egiptoko erregeinak bere buruaz beste egiten duenean.

Oso zabaldurik dagoen iritzi baten kontra, esan behar da garai helenistikoa ez dela, inolaz ere, testu askok adierazi duten garai dekadentea: izan ere, hiru mendeotako epean,

hirien jarduera politiko eta kulturala oso aktibo azaltzen dira. Eta gauza bera esan daiteke zientzien eta tekniken garapenari buruz ere. Bizitasun horren adierazleak, besteak beste, Alexandriako Museoa eta Liburutegia erakunde paregabeak ditugu. Pentsamenduari dagokionez, eskola eta mugimendu filosofiko berriak sortzen dira: zinismoa, eszeptizismoa, epikureismoa eta estoizismoa platondar Akademia eta aristoteliko Lizeo erakundeei gaineratzen zaizkie, garai berriak sorturiko erronka filosofiko berriei aurre egiteko. Eskola eta mugimendu filosofiko guztiok bizirik eta eragin handiz jarraituko dute Erdi Aroan, filosofo helenistikoaren obra askoren galerak beste irudi bat islatzen badu ere.

Garai helenistikoak mundu eta gizakiarekiko jarrera filosofiko berri bat dakar, testuinguru historiko berrian sustraitzen dena. Sarritan aipatu da *polis* sistemaren deuseztapena kontuan hartu gabe garai helenistikoan garaturiko filosofiak ezin uler litezkeela. Egia da: agerikoa da garai helenistikoan mundu-antolakuntza berriarekin bat datorren jarrera filosofiko berri bat sortzen dela. Izan ere, Platonen eta Aristotelesen garaian jakituria hausnarketa kontenplatibo eta teoretikoarekin loturik zegoen; garai helenistikoan, berriz, jakituria *bizimodu zuzenarekin* lotuko da. Eskola guztiek antzeko eran ulertuko dute jarduera filosofikoaren zeregina; izan ere, denen ustez filosofiaren helburua arimaren bakea lortzea izan behar da; filosofiaren zeregina, beraz, terapeutikoa da, eta bizitza arruntak dakartzan mota guztietako kezkek eta sufrimenduak arintzeko baliabidea izan behar da. Argi adierazten du Epikuro filosofo hedonistak: *Hutsala da gizakiaren sufrimendua arintzen ez duen hitza* (221 Us.). Bizitzaren gorabeheren aurrean, filosofoek gizakiari arimaren bakea ematen saiatu behar dute, kanpoko errealtatean ematen ez den bakea hain zuzen. Aspektu horretan eskola eta mugimendu helenistiko guztiak bat datoz. Baina filosofiaren abiapuntua berbera izanik ere, eskola bakoitzak era desberdinetan ulertuko ditu sufrimenduaren jatorria eta arimaren bakera iristeko estrategiak.

Zibilizazioak ezarritako hitzarmenek sufrimendua dakarrelakoan, filosofo zinikoek, hain zuzen, aszesia, ikaragaiztasuna, adaptazio indarra, handikeriarik eza eta, azken finean, askatasuna dakarren bizimodu naturala aldarrikatzen dute. Planteamendu horri jarraituz, Diogenes, Krates eta Hiparkia zinikoek dirua eta ondasun materialak erdeinatzen dituzte, kalean larrua jotzen dute, eskean ibiltzen dira eta, *hiririk gabe, etxerik gabe, aberririk gabe, behartsu eta noraezean* bizi dira. Eszeptikoen jarrera, bere aldetik, hitz batez deskriba daiteke: *axolagabetasuna*. Eszeptikoek gauza guztiekiko erabateko axolagabetasuna azaltzen dute: ez diote inolako garrantzirik ematen toki batean edo beste batean egoteari, pertsona batekin edo beste batekin topo egiteari, eta ez dute inolako alderik ikusten sufrimenduaren eta plazeraren, edo bizitzaren eta heriotzaren artean. Beren ustez, gizakion iritziak eta judizioak hitzarmenak besterik ez dira, eta haien atzean ez dago gauzak bereizteko irizpiderik. Pirronen eszeptizismoaren arabera, gauza bat ona ala txarra den jakitea ezinezkoa da, eta gizakion sufrimendua ona omen dena lortu eta txarra omen dena saihestu nahi izate-tik dator. Pirronen ustez, gizakiok jarrera hura saihestuko bagenu eta gauzen gaineko balio judizioak egiteari uko egingo bagenio, arimaren bakea lortuko genuke. Epikurorentzat ere garrantzitsuena sufrimendua deuseztatzea eta plazera lortzea da; eta filosofiaren zeregina, beraz, plazer egokia bilatzea, gizakiaren sufrimendurik gogorrenak benetako plazera zer den ez jakiteak ekartzen omen baititu. Epikuroren ustez, benetako plazera sufrimendu eza besterik ez da, hots, gorputzaren osasuna eta arimaren lasaitasuna. Helburu horiei begira, Epikurok desioen aszetika proposatzen du: desio guztien artean, bizitzarako eta osasunerako beharrezkoak direnak asebate, ez-beharrezkoak direnak mugatu, eta hutsalak direnak (besteak beste, mugarik gabeko aberastasuna, ospea edo hilezkortasuna) ezabatu behar dira; planteamendu hori aurrera eramanez gero, zorientasuna erraz lortuko omen da. Gizakiaren zorientasunari begira eta baliabide gi-

sa, Epikurok *tetrafarmakoa* proposatuko du: 1) Jainko-jainkosak ez dira beldurgarriak; 2) Heriotza ez da ezer gizakientzat; 3) Plazera lortzea erraza da; 4) Sufrimendua ezabatzea erraza da.

Mugimendu filosofiko horien ondoan, eskola *estoikoa* dugu, garai helenistiko eta erromatarrean arrakasta eta eragirik handiena izango duena. Eskola estoikoan, hain zuzen, kokatzen da Epikteto filosofoaren pentsamendua.

II

Eskola estoikoa bost mendetan zehar garatu zen, oinarrizko zenbait doktrina finkoren inguruan. Bere historia luzean hiru epe bereiztu dira: *Antzinakoa* (K.a. IV. mendearen amaieratik K.a. II. mendera), *Ertaina* (K.a. II. eta I. mendeak) eta *Berria* (K.o. I. eta II. mendeak). Antzinako estoizismoan Zenon Zitiokoa (*Stoaren* sortzailea dena), Kreante eta Krisipo ditugu izenik ospetsuenak, estoizismoaren zutabe filosofikoak betirako ezarriko dituztenak. Hirurak eskolako buruak izango dira mugimenduaren lehenengo mendean. Ertain garaian Panezio eta Posidonio ditugu, zenbait aspektutan antzinako pentsamendua arindu eta estoizismoa erromatar gizartean sartuko dutenak. Erromatar garaia, azkenik, estoizismoaren garairik argitsuen eta indartsuena dugu, Seneka, Musonio, Epikteto eta Marko Aurelio filosofo handien eskutik. Ertain estoizismoaren berrikuntzak neurri handi batean alde batera utzita, erromatar estoikoak sortzaileen pentsamendura itzuliko dira. Hasieratik, Zenonek eskola berriaren oinarrizko ideiak ezarriko ditu betirako. Banan-banan harturik lehenengo estoizismoaren doktrinak originalak ez badira ere (Zenonen erreferentziak Heraklito, Sokrates eta zinikoak dira), estoizismoaren sortzaileak sintesi eder bat lortuko du, ondorengo mendeetan filosofo estoiko guztientzat oinarria eta abiapuntua izango dena. Pentsamendu estoikoan zenbait oinarrizko doktrina aipa daiteke:

• Garai helenistikoan ohikoa denez, estoikoek garaturiko gaiak planteamendu etikoen inguruan antolatzen dira. Eta Epikurok egin bezala, estoikoek ere garatzen dute beren etikari babes teorikoa ematen dion fisika bat. Estoikoen fisikak gauza gehienak gizakiaren borondatearen menpe ez daudela erakusten du. Beste aldetik, giza arrazoimena unibertso osoaren arrazoimenaren alderdi bat besterik ez dela erakusten du. Giza portaeraren helburua, beraz, arrazoimenaren arabera bizitzea da, eta, horren ondorioz, natura osoaren arrazoimenaren arabera bizitzea. Estoikoen iritziz, unibertsoan errealitate guztiak guztiz elkarloturik daude era organikoan. Unibertsoan dena beharrezkotasunez gertatzen da eta ez dago tokirik halabeharrerako. Denbora amaigabea zehar, unibertsoa amaigabeki desagertu eta sortu egiten da (Paneziok, hain zuzen, doktrina hura ukatu eta unibertsoaren betiereko iraupena aldarrikatuko du). Halako unibertso batean, non gelditzen da gizakiaren askatasuna? Epikurok atomoen halabeharrezko mugimenduaren bidez bermatzen du giza askatasuna; baina estoizismoan ez dago halabeharrik, den-dena beharrezkoa baita. Nola onartu gizakiaren askatasuna? Askatasuna giza arrazoimenak bermaturik dago, giza arrazoimenak beharrezkotasunez gertatzen denari zentzua ematen dion aldetik. Testuinguru horretan ulertu behar da Epiktetoren iritzia: *Gertakariak ez dute gizakia aztoratzen, gertakari buruzko iritziek baizik (Enkhiridion, 5)*. Oinarrizko planteamendu horri egokitzen zaizkio ezagutzaren teoria eta logika: objektuek zentzumenak eragiten dituzte, eta irudi objektiboak osatzen dira. Irudiok ez daude gure borondatearen menpe; egiazkoak dira, baina haiei buruzko iritzia okerrak izan daitezke. Testuinguru horretan uler daiteke estoikoek landuriko logika. Logika estoikoa, hain zuzen, iritzia zaintzeko barneko ariketak prestatzera zuzendurik dago. Izan ere, logika estoikoa egunerokotasuneko arazoetan aplikatzen da, «*bal-din..., orduan...*» forma duten baldintzazko proposizioak landuz. Aristotelesen logika egungo predikatuen logikaren atal-txo bat da (terminoak esaldiaren edo proposizioaren subjek-

tua eta predikatua dira, eta eragile logiko nagusiak zenbaitzaileak dira, besteak beste, *guztiak* eta *batzuk*); estoikoen logika, berriz, egungo proposizioen logikarekin identifika daiteke (hau da, terminoak proposizio osoak dira, eta eragile logiko nagusiak lokailuak dira, besteak beste, *eta*, *edo* eta, batez ere, *baldin-orduan*).

- Ongi eta gaitz bakarrak ongi morala eta gaitz morala dira. Sokratesen planteamendu etikoan kokaturik, estoikoen tzat ongia ez da plazera, ongi morala baizik. Estoikoen abiapuntu etikoa patuaren beharrezkotasunaren kontzientziatik dator. Ikusi dugu estoikoen iritziz gizakion askatasuna oso murrizta dela, eta ezer gutxi dagoela gure esku: ez dugu askatasunik osasuna, edertasuna eta plazera aukeratzeko, edo gaixotasuna, sufrimendua eta heriotza saihesteko. Gauza horiek guztiak ez daude gure menpe. Horren ondorioz, gizaki asko dohakabeak dira, kontrolpean ez dituzten gauzak lortu edo saihestu nahi izango bailukete. Hala ere, badago zerbait gure menpe dagoena: ongia egiteko borondatea, baita eta arrazoimenaren arabera jokatzeko nahia ere. Hor aurkitzen ditu gizakiak askatasuna, burujabetasuna eta bere buruarekiko koherentzia. Ikuspegi horretatik, ona eta txarra gure menpe dagoena besterik ez da, eta beste guztia axolagabea da, kausa eta efektu katearen beharrezko gertaerak diren aldetik (Posidonio estoikoak doktrina hura ukatuko du). Axolagabeak dira aberastasuna eta txirotasuna, edertasuna eta itsustasuna, osasuna eta gaixotasuna, bizitza eta heriotza, eta haiek onartzea da jarrerarik zuzenena. Beharrezkotasunaren doktrina Paneziok eta Posidoniok arinduko badute ere, erromatar estoikoek indarrez berreskuratuko dute, Epiktetoren esaldiak erakusten duen moduan: *Ez ezazu bilatu gertakariak zeuk nahi duzun eran gertatzea, aitzitik, nahi izan ezazu gertatzen diren bezala gertatzea, eta ongi ibiliko zara.* (Epikteto, *Enkhiridion*, 8).

- Estoizismoaren planteamendu etikoaren atzean errealtatearen ikuspegi unibertuala atzematen da. Pentsalari estoi-

koen ustez, dena *Arrazoimen unibertsalaren* arabera gertatzen da, eta gizakia ere, osotasunaren zati bat den aldetik, Arrazoimen unibertsalari egokitu behar zaio. Planteamendu horren aurrean galdera bat egin daiteke: norberaren bizitzan, borondate moralak izan ezik, dena axolagabea baldin bada, nola jokatu behar du gizakiak bere egunerokotasunean? Zer egin dezake etengabe planteatzen zaizkion egoeren aurrean? Galdera horren aurrean *betebeharren* edo *ekin-tza egokien* doktrina agertzen da. Ziurgabetasunaren aurrean, estoikoa kode praktikoa batez baliatzen da, berez axolagabeak diren egoeren aurrean erabakia gidatzeko. Adibidez, zer egin? Ezkondu ala ez? Gerratera joan ala ez? Kargu politiko bat onartu ala ez? Betebeharren doktrinaren oinarriturik, estoikoek, zinikoek eta epikurearrek ez bezala, parte hartuko dute bizitza sozial eta politikoan, konbentziturik jarduera etikoak eragin onuragarria izan behar duela gizakiarengan, gizartean eta gizadi osoan.

- Etika estoikoan badago beste eskola helenistikoekin partekatzen duen aspektu berri bat: kosmopolitismoa. Arrazoimen unibertsalaren doktrinarekin loturik, estoikoek ez dute pentsatzen gizartearen sorrera giza hitzarmenean edo giza-banakoen zailtasunetan oinarritzen denik, besteekiko norberaren berezko kezkan baizik. Gizartea, hain zuzen, Arrazoimen unibertsalaren alderdi bat da, bat eta bakarra baita gizaki guztien izaera. Aristotelesen gizartean ez bezala, estoizismoak ez du desberdintasunik egiten grekoen eta barbaroen artean edo gizezkoen eta emakumezkoen artean. Desberdintasun guztiak axolagabeen artekoak dira, patuak zehaztuak dira, hain zuzen ere. Estoikoak *kosmopolitak* dira, *mundu hiritarrak*, giza izaera gizakien arraza-, sexu-, sozio-, kultur- eta ekonomia-desberdintasun guztien gainean baitago. Gizaki guztiak dira, beraz, komunitate unibertsalaren partaideak. Kosmopolitismoa eta filantropia garai helenistikoko oinarritzko balioak dira, ondoren kristautasunak, bere joera unibertsalistak bultzaturik, berezko egingo dituenak.

Pentsamendu estoikoa Epikteto esklaboaren eta Marko Aurelio erromatar enperadorearen obretan iritsiko da gailurrera.

III

Ertain estoizismoak sarturiko berrikuntzek (besteak beste unibertsoaren etengabeko suntsipenaren ukazioak, kausa eta efektu katearen beharrezkotasunaren ukazioak edo gizakiaren alde irrazionalaren baliagarritasunaren onarpenak) ez zuten bideratu ondorengo estoizismoaren historia, eta erromatar inperioko estoikoak antzinako eskolako jarrera eta doktrinetara itzuli ziren, erromatar seriotasunari Zenonen eta Krisiporen estoizismo latza Panezioren eta Posidonioren arintasuna baino hobeto egokitzen baitzaizkio. Estoizismo berriaren ordezkariak aipagarrienek, alegia Senekak, Musoniok, Epiktetok eta Marko Aureliok, antzinako *Stoaren* doktrinak eta jarrera filosofikoak onartu zituzten, besteak beste Arrazoimen unibertsala, patuaren beharrezkotasuna (erromatar garaian jainkozko probidentziarekin identifikatutekeena), kausa eta efektu beharrezko katea, *apatheia* sufrimenduaren eta heriotzaren aurrean, munduko plazerei ukapena, kosmopolitismo eta filantropia, gizaki guztien arteko berdintasuna, konpromiso soziala eta parte hartze politikoa. Parte hartze politikoari dagokionez, *Stoaren* jarrera paradoxikoa izan zen: erromatar boteretik beti gertu, estoikoen eragina, modu batez edo bestez, onerako edo txarrerako, oso nabarmena izan zen erromatar garai osoan. Izan ere, Seneka Neron enperadorearen maisu eta laguntzaile izan zen, Arrianok (Epiktetoren dizipulu eta editorea izan zenak) goi mailako karguak bete zituen Trajanoren eta Adrianoren administraritzetan, eta Marko Aurelio bera, aldi berean, Erromako enperadorea eta filosofo estoiko handia izan zen. Baina horren ondoan, Klaudio, Neron, Vespasiano eta Domiziano enperadoreen garaian filosofoak, eta filosofo estoikoak ere, behin baino gehiagotan erbesteratuak izan ziren, eta Senekak buruaz beste egin behar izan zuen Neronek

aginduta. Boteretik gertu egotearen gorabeherak, hain zuzen ere.

Testuinguru horretan, Epikteto filosofo berezia dugu, jatorriz esklaboa izanda ere, bere jarraitzaileak erromatar gizartearen goi mailako jauntxoan artean ere aurkitzen baitziren. Izan ere, Marko Aurelio enperadoreak berak bere burua Epiktetoren jarraitzailetzat hartuko du, eta horrela adieraziko du bere obraren lehenengo atalean, bere maisuei esker ematen dizkienean (cf. *Pentsamenduak* I, 7). Enperadorea esklaboaren jarraitzaile! Epiktetoren estoizismoa, bestalde, ondo sustraiturik dago bere biografian. Oso datu gutxi daukagu Epiktetoren bizitzari buruz. Filosofo estoikoa Frigiako Hierapolis hirian (gaur egungo Turkiako Pamukale, alegia) K.o. 50. urtean jaio zen. Epikteto esklaboa zen, badirudi jaiotzez, bere ama ere esklaboa omen baitzen. *Palatindar Antologiaren* epigrama batek horrela deskribatzen du filosofoa: *Epikteto esklaboa izan nintzen, gorputza guztiz hondaturik / Iros bezain pobrea eta hilezkorrek maitaturik* (VII, 176). Hierapolisko haurtzaroari buruz ezer gutxi dakigu. Gaztea zela, Erromara joan zen Epafrodita izeneko erromatar aberatsaren esklabo. Epikteto herrena zen, eta horren inguruan bertsio desberdinak jaso dira, alegia Epafroditaren torturen ondorioa (Zelso), gaixotasun baten ondorioa (Sinplizio) eta erreumatismoaren ondorioa (Suida) zela. Epafrodita Neron enperadorearen idazkaria izan zen, eta badirudi Neroni buruaz beste egiten lagundu ziola. Hori dela eta, Domiziano enperadoreak lehendabizi erbesteratu eta gero (95. urte inguruan) erail zuen. Epafroditaren onarpenaz 69. urte inguruan Epikteto Mausonio filosofo estoikoaren dizipulu bihurtu zen. Mausonioren jarduera filosofikoa inoiz ez zen enperadoreen gustukoa izan, alde batetik filosofo estoikoa errepublikaren alde eta inperioaren kontra azaltzen baitzen; eta, beste aldetik, kanpoko zirkunstantzia guztien parean Mausonioren estoizismoak gizakiaren barneko burujabetasuna aldarrikatzen baitzuen. Gatazka horren ondorioz, Mausonio Neronek erbesteratua izan zen 65.

urtean. Lau urte geroago, Neron hil ondoren, Mausoniok Erromara itzuli eta Epikteto ezagutu zuen. Mausonioren ondoan Epiktetok sortzaileen estoizismo latza ikasi zuen, hau da, Zenonen eta Krisiporen benetako tradizioarena. Datu horiek osatzen dute Epiktetoren bizitzari buruz dakiguna. Hortik aurrera informazioa oso murriztua da. Izan ere, ez dakigu noiz lortu zuen askatasuna eta ez dakigu noiz hasi zen irakasten. Sinpliziotan (*Enkhiridion*-en iruzkingile) esanetan Erroman Epiktetok oso bizimodu sinplea eraman zuen. Badakigu, bestalde, 90. urtean Epikteto eta beste gainontzeko erromatar filosofoak Domiziano enperadoreak erbeste-ratuak izan zirela. Hori dela eta, Epikteto Nikopolis hirira joan eta eskola bat fundatu zuen. Epiktetoren eskolak arrakasta handia izan zuen, ikasle asko urrutitik omen baitzetozen estoikoarekin ikasi nahian. Neron eta Domiziano enperadoreen garai gogorak igaro ondoren, Nikopolisko urteak Epiktetoren bizitzaren lasaienak izan zirela esan daiteke. Epiktetok Nikopolisen igaro zuen zahartzaroa. Haren heriotza 130. urte inguruan koka daiteke, filosofoak 80 urte zituela. Epiktetok ezer idatzi ez bazuen ere, Arrianori esker filosofoaren ikasketen edukiak ditugu. Bi dira Epiktetoren pentsamendua gordetzeko Arrianok osatu zituen obrak: *Mintzaldiak* eta *Enkhiridion*.

IV

Epiktetoren doktrinari buruz ez genuke ezer jakingo Arriano bere dizipuluak *Mintzaldiak* eta *Enkhiridion* editatu izan ez balitu. Sokratesen eta Mausonioren jarrerari jarraituz, Epiktetok ez zuen ezer idatzi. Izan ere, pentsalariontzat benetako jarduera filosofikoa ez zegoen idazki isiletan, bizidun elkarrizketan baizik, Platonek berak behin baino gehiagotan aldarrikatu zuen bezala. Beraz, Arrianori zor diogu Epiktetoren pentsamenduari buruzko ezagutza, zenbait testutan maisuaren filosofia adierazten saiatu baitzen. Arrianoren bizitzari buruz ez dira datu asko kontserbatu:

Nikomedia hirian (gaur egungo Turkiako Izmit, alegia) jaiotzen zen 85. urte inguruan. Bere garaiko estoiko asko bezala, Arriano filosofo eta estatista izan zen; lehen esan bezala, badi-rudi Trajanoren eta Adrianoren garaian bere jarduera politikoa goi mailako karguak bete zituela. Bere jarduera literarioa ere garrantzitsua izan zen. Ez dakigu zein urtetan editatu zituen Epiktetoren *Mintzaldiak*, baina 140. urtean ezagunak ziren. Data zuzena ezagutzen ez badugu ere, Arrianoen heriotza Marko Aurelioren erregetzan (161-180) koka daiteke.

Mintzaldietan Arriano, era literarioan, Epiktetoren irakaskuntza irudikatzen saiatzen da. Hala ere, arrazoi desberdinen kariaz, Arrianoen lanak filosofo estoikoaren irakaskuntzaren parte bat besterik ez du islatzen. Izan ere, K.o. I. mendera arte irakaskuntza filosofikoaren eredia Sokratesek eta sofistek garaturiko metodo dialektikoa izan zen. Elkarrizketaren bidez, maisuak eta dizipuluak, biek batera, jakintza-maila desberdinak gainditzeko zituzten jakituriara bidean. Prozesu horren irudi literarioak ezagunena Platonen elkarrizketak ditugu. Garai helenistikoko eskola-kideek ere metodo dialektikoa hartu zuten eredutzat maisuen eta dizipuluen arteko komunikazio filosofikoa bermatzeko. Hala ere, I. mendetik aurrera mende luzetan irekita egonak ziren eskola batzuk itxi egin ziren, eta eskoletako jarraitzaileek, jatorrizko doktrina gorde nahian, sortzaileen pentsamendura itzuli behar zela pentsatu zuten. Asmo horrekin jarraitzaileak Platonen, Aristotelesen, Epikuroren eta Krisiporen testuen inguruan iruzkinak egiten hasi ziren; horren ondorioz, metodo dialektikoari uko egin gabe, metodo filosofiko berri bat sortu zen, metodo exegesikoa hain zuzen, erromatar Inperioan eta Erdi Aro osoan arrakasta handia izango zuena. Esandako guztitik, Epiktetok bere irakaskuntzan bi metodoak garatu zituela ondoriozta daiteke. Bere irakaskuntzan, dudarik gabe, Epiktetok Krisiporen eta beste estoikoen obren iruzkinak egin zituen, eskolako sortzaileen pentsamendua sistematikoki adierazi ahal izateko. Eta metodo

exegesikoaren ondoan, Epikteto metodo dialektikoaz baliatu zen ikasleengan sorturiko zalantzak elkarrekin argitu ahal izateko. Epiktetoren irakaskuntzaren bigarren parte hori da *Mintzaldietan* Arrianok islatzen duena. Baina Epiktetoren iruzkinei dagokienez, ez da ezer kontserbatu. *Mintzaldietan* maisuaren eta dizipuluaren arteko solasak ez ezik, azalpen filosofikoak, solaskide desberdinak eta esperientzien edo oroimenen deskribapenak ere aurkitzen dira. Zorritzarrez, Arrianoren zortzi *Mintzaldietatik* lau besterik ez dira kontserbatu. Gaineratu behar dugu, bestalde, Epiktetoren *Mintzaldietan* Arrianoren interpretazio propioak ere txertaturik daudela.

Epiktetoren obran, zer toki betetzen du *Enkhiridion*-ek? *Enkhiridion* da, aldi berean, Epiktetoren doktrina filosofikoen laburpen bat eta gizakiaren portaera gidatu behar duen aginte sorta bat. *Enkhiridion* osatzen duten 53 atal laburretan egileak hiru gai orokor aztertzen ditu: burutapenak, irrikak eta bulkadak. Izan ere, ezer aurretik, lehenengo atalean Epiktetok gure baitan dauden gauzak (burutapenak, bulkadak, irrikak eta, hitz batean, gure zereginak, alegia) eta gure baitan ez dauden gauzak (gorputza, ondasunak, oniritziak, aginteak eta, hitz batean, geureak ez ditugun zereginak, alegia) bereizten ditu. Epiktetoren sistema filosofikoan sailkapen horren garrantzia erabatekoa da, ondorengo hausnarketa filosofikoari begira sailkapen hura irizpide bihurtzen baita. Izan ere, filosofoak, oinarrizko sailkapen horretatik abiatuta, geureak ez ditugun zeregin guztiak alde batera uzten ditu, eta burutapenen, bulkaden eta irriken inguruko diziplina garatzeari ekiten dio. Bestalde, testua ez da filosofoei zuzendua, dizipuluei eta, orokorrean, bere egunero-kotasunean bizimodu zuzena eraman nahi dutenei baizik, eta zenbait pasartetan filosofo estoikoak erabilitako hiztegia teknikoak bada ere, edonor da gai edukiak ulertzeko eta gogoan erraz gordetzeko. Horrela, Epiktetoren *Enkhiridion* garai helenistikoko tradizio batean koka dezakegu, Epikuroren *Menekeorentzako gutuna* eta *Iritzi gorenak* testu labu-

rren ondoan. Epiktetoren testuari eginiko iruzkinean Sinpliziok aipatzen du *Enkhiridion*, bizitzarako printzipio eta aginteak biltzen dituen aldetik, «eskura» eduki behar den testu bat dela. Hori dela eta, Epiktetoren testuari *Enkhiridion* («eskuliburu») ezarritako izenburua oso adierazgarria eta guztiz egokia da. Laburbilduz, *Enkhiridion* tradizio estoikoaren jakituria islatzen duen bizitzarako eskuliburu bat dela esan dezakegu; bitzta zuzen, zintzo eta zoriontsua eramanean ahal izateko baliabide eder bat, alegia.¶

Bibliografia

Enkhiridion *testuaren edizioak eta itzulpenak*

Arrien. *Manuel d'Épictète*. Sarrera, itzulpena eta oharrak: Pierre Hadot. Paris, Le livre de poche, 2000.

Boter, G. *The Encheiridion of Epictetus and its Three Christian Adaptations*. Leiden, Brill, 1999.

Epikteto, *Enkhiridion* (Eskuliburua). Itzulpena, aurkezpena eta oharrak: Iñaki Usabiaga Sukia. Bilbo, EHU Argitaletxea, Limes bilduma, 2007.

Epitteto. *Manuale*. Sarrera, itzulpena eta oharrak: Enrico V. Maltese. Milan, Garzanti, 1990.

Épicteto. *Manual y Máximas*. Sarrera: Francisco Montes de Oca; itzulpena: Antonio Brum. Mexiko, Porrúa, 1986.

Simplizioten iruzkina

Simplicius, *Commentaire sur le Manuel d'Épictète*. Sarrera, grekozko testuaren edizio kritikoa eta itzulpena: I. Hadot. Leiden, Brill, 1996.

Mintzaldiak testuaren itzulpenak

Epikteto, *Disertaciones por Arriano*. Sarrera, itzulpena eta oharrak: Paloma Ortiz García. Madril, Gredos, 1993.

Épictète, *Entretiens*. Itzulpena: E. Bréhier; oharrak: P. Aubenque. *Les Stoïciens* liburuan, Paris, Gallimard, 1977.